

Iskolai erőszak áldozatainak élményei és megsegítésének lehetőségei egy tudományos vizsgálat eredményei nyomán

© FEHÉR Ágota

Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác

feherago@gmail.com

„Ha nincs békénk, az azért van, mert elfelejtettük, hogy egymáshoz tartozunk”- véli Teréz anya, gondolatai pedig oly sokszor visszaköszönnék a gyermekek iskolai közösségeinek sajátos csoportdinamikai folyamatai háttérében; különösen a serdülőkor küszöbén, amikor az egyéni identitást és egyben a kötődés támaszait egyaránt változás kíséri.

Az iskolai osztályok kapcsolatrendszerét és benne az egyes személyek pozícióját, élményeit különféle jellegzetességek kísérik, s mint bármely emberi közösség esetében, ezekben Lakatos Menyhért szavaival „sokkal könnyebb vizályt, háborúságot kelteni, mint békét”. Az agresszió, az erőszak kifejeződése óhatatlanul megalapozza a gyermekek további reakcióit egymás irányában, s egyben közvetlenül meghatározza az iskolai klímát (Buda, 2010).

Az iskolai zaklatás jelenségvilága mind a közvetlen, mind a közvetett szereplőinek élményeit megterheli, legyen akár zaklató, vagy áldozat, illetve mindkét szerepkör képviselője. Mégis a különféle helyzetek alapjaiban térnek el egymástól, s váltanak ki különféle érzelmi élményeket, veszik igénybe a személyiség megküzdési repertoárját. „A békét és a megértést mindig csak azok keresik, akiket legyőztek és eltapostak”- mondja Wass Albert, s szavai szépen tükrözik az áldozatok megterhelődésének specifikumaiból is adódó reakcióját.

2011-2012. folyamán 17 általános iskolában összesen 1414 gyermeket kérdeztem meg, s körükben kerestem a zaklatók és az áldozatok személyét, azonosítottam élményeiket. Jelen tanulmányomban kiemelten az áldozatok személyiségének érintettségét, érzékenységét és megküzdési folyamataik sajátosságait összegzem, s célom mindezek által a számukra adható megsegítés körvonalainak tovább formálása.

Az áldozatok személyiségének érintődése az iskolai zaklatás világában

Az iskolai zaklatás jelenségvilága -bár szeretnénk eltörölni a gyermekek élményeiből- mégis a legtöbb intézményben szinte velejárója napjaiknak. Egyes meghatározások kiemelik az ismétlődően, hosszú időn keresztül elkövetett, illetve szándékos sérelem- okozást a zaklatás azonosításának legfőbb szempontjaiként (Buda, 2010:15).

Más meghatározási lehetőségei közül Olweus (1994) hivatkozik leginkább „*valamely csoportnak vagy egyes személyeknek a gyengébbel szemben tartósan megmutatózó erőszakos viselkedésére*” (Metzig & Schuster, 2010:301). Az erőviszonyok különbségén kívül e megközelítés szerint az áldozatok függőségi viszonya tekinthető lényegi meghatározónak.

Mindezen túl az áldozat helyzete abban is sajátos, hogy az erőszakos beavatkozás célja félelemkeltés által az ő önértékelésének csorbítása,

szabadságától vagy értéktárgyaitól való megfosztása, illetve testi bántása (Metzig & Schuster, 2010). Kirajzolódik tehát az áldozatok testi-lelki sérülésének megvalósulása, amely a személyiségük erőforrásait oly sok tekintetben fokozottan igénybe veszi.

Az *áldozatok* személyiségének főbb jellegzetességeivel kapcsolatban a szakirodalom jegyzi a passzív, önfeladó attitűd, a szorongó, depresszív hajlam gyakoribbá válását (Björkqvist et al, 1982; Schwartz et al, 1998). Mivel ezen tulajdonságok alapvető jelzésértékkel bírnak a zaklatók számára, így a későbbi támadások kivédése érdekében különösen lényeges az áldozatok érzelmi megerősítése.

Enképük, önértékelésük alacsony, inkább hibáztatják önmagukat. Az áldozattá válás ezen önálávető viselkedéssel, reaktív agresszióval, a veszély attribúciójával és negativisztikus beállítódással van szoros kapcsolatban. Mindez a nem asszertív viselkedéselemek gyakoriságát fokozza az áldozatok repertoárjában, amely szintén jelzésértékű a zaklató számára azzal kapcsolatban, hogy nem szükséges tartania visszavágásától.

Személyiségüknek ezen belső világa kevésbé attraktív megjelenéssel is kísérve a csoportjában népszerűtlenségét, kirekesztődését, peremhelyzetét támasztja alá, mely a magányosság élményét fokozza. A vizsgálatok ugyanakkor azt is megerősítették, hogy a külsődleges, szokatlan jegyek (pl. szemüveg-használat, kis termet, kövérség, fizikai gyengeség) csak kismértékben hozhatók összefüggésbe az áldozattá válással (Olweus, 1978).

A helyzet összetettségét jelzi továbbá, hogy egyes áldozatok közvetlenül is provokálóak, irritáló viselkedésükkel mintegy felhívják magukra a figyelmet. Más vizsgálatok eredményei szerint az áldozatok fő csoportjai elkülöníthetők belső érzelmi állapotuk, érzelmeiknek kezelése szerint- zaklató áldozatok és szorongó áldozatok csoportjai (Buda, 2010).

Mindennek azért is van kiemelt fontossága, mert az áldozatok esetenként úgy tudják elszenvedett feszültségeiket feldolgozni, hogy ők maguk is támadóvá válnak, így a *zaklató áldozat* szerepébe kerülnek. Ezen összetett szerepben pedig a szenvedő és a provokáló helyzetek kettősségének is köszönhetően alátámasztható a magas érzelmi distressz átélése, amely a szorongás és az agresszió kettősségével kísérve fokozottan megerőltetőbb belső munkát jelez számukra (Olweus, 1994).

Önmagáról alkotott elgondolásaikban azonosítható ambivalenciája, hisz egyszerre érezheti alárendelt helyzetben magát és egyben hatalmasnak (Kaltiala-Heino, 2000). Mindebből is adódóan érzelmi és viselkedésszabályzásuk gyenge, viselkedésükben szintén gyenge dühszabályozás jellemzi (Schwartz, 2000). A zaklató áldozatok ingerlékenysége miatt további érzelmi és viselkedési problémáik is azonosíthatók a társaikkal való együttlétek során (Toblin et al, 2005), a korábban elszenvedett sérelmek feldolgozása így még nehezebben válhat sikeressé.

Érzelmi nehézségek és alkalmazkodási problémák kísérik a zaklatás helyzetének *zaklató* személyiségeit is, akik talán saját versengő viselkedésük megtámogatása érdekében teljesítik be szerepüket. Önmagukat dominánsnak látják, ám ennek fenntartása érdekében mégis szükség van érzékenységük megérintődésére, hisz bizonyos mértékben rá kell érezniük az áldozat sebezhetőségére- mindemellett a törődés és az empátia mértéke bizonyosan alacsony, így hiányos szociális készségeik ugyancsak megsegítést igényelnek a zaklatás gyakoriságának csökkentése érdekében (Buda, 2010).

A személyiség támaszai az iskolai zaklatás folyamatában

Az iskolai zaklatás világa olyan feszültségekkel kísért folyamatokkal társul, amelyben minden résztvevő egyaránt mélyen megérintődik személyiségében, különösen érzelmei útján. Mindezeknek nagy szerepe van a helyzet részesévé válás során, majd azon túl, az átélt élmények feldolgozásában, s a lehetséges elkövetkező helyzetek megelőzésében egyaránt.

Kutatásom során az iskolai zaklatás világához kapcsolódva az alábbi dimenziókat vettem figyelembe és vizsgáltam az egyes szerepkörök, kiemelten az áldozatok szerepkörének tükrében: 1. érzelmi viszonyulás az iskola irányában és társas klíma az iskolai klíma dimenzióin belül, 2. megküzdési folyamatok és személyiségbeli meghatározói, a Pszichológiai immunkompetencia területein, 3. érzelmi intelligencia. A következőkben ezen irányvonalaknak a zaklatás csökkentése érdekében megnyilvánuló segítő szerepével kapcsolatban összegzem a szakirodalom gondolatait.

1. *Az iskolai klíma dimenzióinak vonatkozásában* alapvetően Buda Mariann (2010) kutatásai igazolják számunkra, hogy összetevői -az iskolához fűződő érzelmi viszonyulás, a tanulási és a társas klíma- pozitív megalapozódásával az iskolai zaklatás kifejeződése is csökken.

„Az iskolai klímát úgy definiálhatjuk, mint egy olyan minőséget, amely megteremti az egészséges tanulás helyét, támogatja a gyerekek és szülők álmait és törekvéseit, ösztönzi a tanárok kreativitását és lelkesedését, emeli a csapat minden tagját” (Freiberg et al, 1999:11). Más megfogalmazásban „a pozitív iskolai kultúra olyan, amelyben a tanárok és a diákok törődnek egymással, támogatják egymást, közösek az értékeik, normáik, céljaik; úgy érzik, odatartoznak; együttesen befolyásolják a csoportdöntéseket. Az iskolában és az osztályban törődnek a közösséggel, támogatják a proszociális viselkedést” (Barr & Higgins-D’Alessandro, 2007:234).

Mindezekkel is összefüggésben már Olweus (1992) kutatásai nyomán alátámasztást nyert, hogy a meleg és pozitív iskolai klíma növelve a gyermekek biztonságérzetét, az adott osztályközösség megnyugvásával is társul, így csökkenti az iskolai zaklatás mechanizmusait.

2. *A megküzdés és pszichológiai immunkompetencia vonatkozásában* kutatásom során célul tűztem ki az iskolai zaklatással való együttjárás mozzanatainak pontosítását is az egyes zaklatási szerepkörökben. A stresszel való megküzdés folyamatain túl a Pszichológiai Immunrendszer fogalma azoknak a személyiségforrásoknak a megjelölésére szolgál, amelyek képessé teszik az egyént a stresszhatások tartós elviselésére, a fenyegetésekkel való eredményes megküzdésre úgy, hogy a személyiség működési hatékonysága és fejlődési potenciálja ne sérüljön. A Pszichológiai Immunrendszerbe integrálódó személyiségkomponensek közös vonása, hogy a pozitív következmények anticipálására hangolják a kognitív apparátust, az énhatékonyság-érzést fokozzák a megküzdési folyamat során, a célelérési szándékot és az önszabályozási hatékonyságot erősítik neheztelt alkalmazkodási feltételek esetén is (Oláh, 2005).

Összetevői a következők:

- ⇒ A Megközelítő, monitorozó alrendszer a megismerés folyamatain keresztül a lehetséges pozitív következmények monitorozásában segít- pl. Pozitív gondolkodás, Növekedésérzés, Rugalmasság, Forrásmonitorozó-képesség.
- ⇒ A Mobilizáló, alkotó, végrehajtó alrendszer a helyzet megváltoztathatóságát támogató személyiségjegyeket rejtí- pl. Leleményesség, Énhatékonyság-érzés, Kitartás, Szociális alkotóképesség.

- ⇒ Az Önszabályozó alrendszer az érzelmi állapotok, a figyelem és a tudati működés kontrollálását megsegítő személyiségjegyek összegzője- pl. Szinkronképesség, Érzelmi kontroll, Impulzivitáskontroll, Ingerlékenység-kontroll.

3. Az iskolai zaklatás jelensége a személyiség érzelmi világára építve ugyancsak csökkenthető, s ennek kapcsán kiemeltnek tekintetem az *érzelmi intelligenciát*. Több kutatás alátámasztotta már a társas készségek, valamint az empátiás érzékenység szerepét a direkt agresszió csökkentésében. Jó szociális és érzelmi készségek például megsegítik az agresszív késztetések kontrollálását, kevésbé direkt kifejeződését (Schutte et al, 1998). Más kutatások negatív korrelációt igazoltak a zaklatás minden formájával az érzelmi komponens érintettsége és az empátiás érzékenység tekintetében (Kaukiainen & Björkquist, 1999).

„Az érzelmi intelligencia... magában foglalja a képességet saját és mások érzelmeinek monitorozására, megkülönböztetésére és az érzelmekből származó információk gondolkodás és cselekvés szolgálatában való felhasználására.” (Salovey & Mayer, 1990:189)

Más oldalról a coping-mechanizmusokkal ugyancsak fokozott összekapcsolódás jelződik, hisz: „az érzelmi intelligencia alapvetően a belső érzelmi élet feletti uralmat és a társas kapcsolatokban jelentkező érzelmek irányítását biztosító képességek együttese” (Oláh, 2005:28).

Jó érzelmi intelligenciájú személyek magasabb szintű érzelmi, személyes társas kompetenciákkal, készségekkel rendelkeznek, társas kapcsolatai is gazdagabbak, jobb minőségűek, illetve feszültséghelyzetek esetén adaptívabb megküzdési mechanizmusokat alakítanak ki (Bar-On, 1997).

Kutatásom során tehát célul tűztem ki ezen dimenziók közelebbi pontosítását az iskolai zaklatás jelenségvilágával való összekapcsolódásukban.

Kutatásunk körvonalainak bemutatása

Tekintettel arra, hogy az iskolai zaklatás különösen a 6-8. osztályosok körében tekinthető gyakorinak (Rose, 2010), ezen életkorú gyermekeket szólítottam meg az iskolákban. Célom főképp az áldozatok iskolai erőszakhoz kapcsolódó tapasztalatainak, élményeinek pontosítása és ezeknek az érzelmi készségeikkel, valamint a sikeres megküzdésben is szerepet játszó további személyiségforrásaikkal összefüggésbe állítása.

Munkám során a következő *vizsgálati módszereket* alkalmaztam: 1. Iskolai zaklatásra és klímára vonatkozó kérdőívet, 2. a Megküzdési Mód Preferencia Kérdőívet, 3. a Pszichológiai Immunkompetencia Teszt Junior változatát, 4. a Képes Érzelmi Intelligencia Tesztet.

Vizsgálati személyek kiemelten a hagyományos iskolarendbe tartozó gyermekek közül kerültek ki, Budapestről és az észak-magyarországi régióból. A nemi eloszlás tekintetében közel kiegyensúlyozottság mutatkozik- az összesen 1414 fő között 51,7% lány és 48,3% fiú. A gyermekek válaszainak statisztikai feldolgozásához az SPSS 17.0 statisztikai programot alkalmaztam, a szignifikáns eltéréseket a szokásos módon jelölve *= $p < 0,05$, **= $p < 0,01$.

Áldozatok személyének és vélekedésének bemutatása

A zaklatási cselekményben betöltött szerepek meghatározásához a kapcsolódó kérdésekre adott válaszok alapján szigorított rendet vettem figyelembe, hogy a csoportokba legbiztosabban besorolható személyeket határozhatam meg. További személyiségbeli jellegzetességeik pontosítása érdekében tehát a legtipikusabb példákat kerestem.

Összességében a következő létszámokkal dolgozhattam:

- zaklatók: 18,9 %, szignifikáns többségben a fiúk köréből
- áldozatok: 19,0 %, szignifikáns többségben lányok
- zaklató áldozatok: 6,3 %, szignifikáns többségben fiúk

Korábbi nagymintás kutatások eredményeivel összevetve a kapott eloszlás a következő sajátosságokat mutatja:

	<i>Saját adataink</i>	<i>HBSC (2005-2006)</i>	<i>Buda Mariann (2010)</i>
<i>Zaklatók</i>	18,9%	20,3%	26,7%
<i>Áldozatok</i>	19,0%	15,0%	13,6%
<i>Zaklató áldozatok</i>	6,3%	12,9%	6%

Saját vizsgálatom során tehát a 2005-2006. évi HBSC-kutatás eredményeihez igazodtam a zaklatók és az áldozatok arányaiban, míg a zaklató áldozatok a 2010. évi, Buda Mariann által végzett kutatás adataival csengnek össze. (Buda, 2010)

Az iskolai klíma dimenziói – az észlelt zaklatás

Vizsgálatom első nagy témaegységében arra kerestem a választ, hogyan érzik magukat a gyerekek iskolájukban általában és iskolai társaik között, valamint hogy milyen gyakran látják, s milyen formában megvalósultnak a különféle zaklatási cselekményeket. Mindezekre adott válaszaikat az egyes zaklatási szerepkörök jellegzetességeihez rendelve foglalom össze.

A megkérdezettek válaszaik alapján szépen kirajzolódnak a szignifikáns sajátosságok az iskolai klíma-dimenziókban: amíg a zaklatók és a zaklató áldozatok főként a *társas klímát* észlelik pozitívabbnak, számukra a társas kapcsolatok szolgáltatják az iskolában a jobb élményeket, addig az áldozatok számára az iskola iránti *érzelmi viszonyulásban* mutatkozik pozitív eltérés. Ötfokú, 1-5 közötti értékelés alapján a következő eredményeim születtek:

	<i>Iskola iránti érzelmi viszonyulás *</i>	<i>Társas klíma **</i>	<i>Zaklatás össz *</i>
<i>Zaklatók</i>	2,91	3,67	2,42
<i>Áldozatok</i>	3,42	3,23	3,02
<i>Zaklató áldozatok</i>	3,16	3,85	2,94

Az iskola irányában mutatkozó érzelmi viszonyulás dimenziójában az összesített eredményeink más nagymintás vizsgálatok eredményeivel összevetve a 2006. évi HBSC-kutatásnak megfelelően alakultak, míg Buda Mariann 2010. évi vizsgálata alapján az áldozatok csak egyes itemek esetében adtak pozitívabb értékelést az érzelmi viszonyulás dimenziójában a zaklatóknál, összességében az érték nem lett

magasabb (Buda, 2010:163). Társas klíma vonatkozásában a zaklatók előnye támasztódott alá korábbi vizsgálatok szerint is (Buda, 2010:165).

Úgy jelződik tehát, hogy az áldozatok számára az iskola helyszíne a társaktól talán elfordulást eredményez, ám mégis tartogat olyan pozitív élményeket, amelyben megtalálják helyüket, támaszukat. A gyerekek későbbi válaszait figyelembe véve ez egyértelműen a pedagógusokhoz való kötődésük fontosságát jelzi – a „szóltam egy tanárnak” állítás választásában (0=nem választotta és 1=választotta) a zaklatók értékelése 0,17, a zaklató áldozatoké 0,18, míg az áldozatoké 0,28.

Az észlelt zaklatás gyakorisága (= „zakl össz”) tekintetében az áldozatok és a zaklató áldozatok megérintődése egyaránt jelződik, szignifikáns mértékben több zaklatási cselekményt azonosítanak, mint a zaklatók, akik talán ilyen formában is törekszenek távolabb helyezni önmaguktól az általuk okozott fájdalmakat és lehetséges következményeit.

Pontosítva az egyes zaklatási cselekményeket, sorrendiségükben megfeleltethetők Buda Mariann (2010) korábbi, nagymintás kutatási eredményeinek: 1. gúnyolás, csúfolás, 2. holmi elvétele, rongálása, 3. kiközösítés, 4. hazugság, pletykaterjesztés, 5. kisebb fájdalomkózosás, 6. ütés, rugdosás, 7. ijesztgetés, fenyegetés.

Az egyes szerepkörök érintődését és észlelési sajátosságait tekintve viszont már jellegzetes különbségek mutatkoznak: a zaklatók értékelésében a gúnyolás, csúfolás szóbeli síkon kifejezett bántási módjainak értéke növekedett meg. Hozzájuk képest a zaklató áldozatok leggyengébb pszichoszociális készségekkel kísért és ingerlékenységgel, érzelemszabályzási nehézségekkel jellemezhető csoportja számára a cselekvéses agresszió észlelése vált gyakoribbá- főként a holmi elvétele-rongálása és a kisebb fájdalmak okozása helyzetében.

Az általam kiemelt áldozatok körében a kiközösítés, valamint a hazugság-pletykaterjesztés reakciói váltak gyakoribbá, így feltételezhetően ők ezeknek elszenvedésében és észlelésében is fokozottabb érzékenységgel jellemezhetőek.

A megküzdési folyamatok sajátosságai és személyiségbeli háttere

Az észlelt zaklatási cselekményekkel való szembesülést követően fő irányvonalként az jelződik számomra, hogyan sikerül az élményeket feldolgozni az egyes szerepkörök képviselői, különösen az áldozatok reakcióit tekintve. Ennek érdekében nyitott kérdések által is feltárni törekedtem reakcióikat, illetve Oláh Attila kérdőíveit alkalmaztam.

A megküzdés kapcsán feltett, belső reakciókat feltáró kérdéseim alapján szignifikánsan gyakoribbnak mutatkozik a zaklatók és zaklató áldozatok célja a belső megérintődés elhárításában, feszültségeik kifelé vezetésében, pl. „én is beszálltam”. Hozzájuk képest az áldozatok csoportjában kiemelt a belső érzékenység megmutatkozása- „kényelmetlenül éreztem magam”, „féltem”, valamint mások bántása esetén kifejeződő érzelmi rezonanciájuk: „sajnáltam, akit bántottak”, illetve egyikük válasza alapján „hát én semmit sem csináltam, csak vigasztaltam”. Mindezek felül talán saját negatív érzéseiket, félelmüket is átélve kifejeződik a helyzetekből kimaradási törekvésük is- „úgy tettem, mintha nem érdekelne”.

Ezen jellegzetességeket a Megküzdési Mód Preferencia Kérdőívre adott válaszok alapján a következő eredmények kísérik (1-4 közötti értékek átlagait figyelembe véve).

	<i>Problémaközpontú</i>	<i>Támaszkeresés*</i>	<i>Feszültségkontroll*</i>	<i>Figyelemelterelés*</i>	<i>Emóciófókusz</i>	<i>Emóciókiürítés*</i>	<i>Önbüntetés**</i>	<i>Belenyugvás*</i>
<i>Zaklatók</i>	2,71	2,18	2,83	2,46	2,30	2,27	1,87	2,17
<i>Áldozatok</i>	2,73	2,49	2,65	2,69	2,38	2,10	2,17	2,36
<i>Zaklató áldozatok</i>	2,63	2,36	2,71	2,56	2,42	2,37	2,06	2,29

A megkérdezett gyerekek válaszai alapján ugyancsak szépen kirajzolódik az egyes szerepkörök sajátosságai, élményeik feldolgozását kísérő jellegzetes reakcióik: a zaklatók és a zaklató áldozatok fokozott Emóció-kiürítési hajlandósága, miközben a Problémaközpontú megküzdés egyik vizsgált csoport esetében sem emelkedett ki.

Áldozatok megküzdési folyamatait tekintve szignifikáns mértékben alátámasztható a Támaszkeresés gyakoribbá válása, mely által alárendelődési érzésüknek volna szükséges a megsegítés. Mindez összecseng az áldozati magatartásmód összetevői körében végzett korábbi vizsgálat eredményeivel, amely 11-12 és 13-14 éves korosztályban is az áldozattá válás legfőbb összetevőjeként a társas támasz elvesztését azonosította, ezt az affektív reakciók követik (Figula, Margitics & Pauwlik, 2011).

Ezen túl szintén megerősödik a Figyelemelterelés működésének fontossága, továbbá az áldozatok Önbüntető reakciói. Összefonódásuk a személyiségük passzív, önfeladó attitűdjével, alacsony önértékelésükkel mind alátámasztja az áldozatok énerősítésének fontosságát megsegítésük során.

Személyiségbeli jellegzetességeik további pontosítása érdekében a *Pszichológiai immunkompetencia* dimenzióiban a következő eredményeket tapasztaltam. A következő táblázatban az egyes szerepkörökhöz kapcsolatosan mutatom be az alrendszer dimenziói közül szignifikáns mértékben legjellegzetesebb területeket.

	<i>Megközelítő-monitorozó alrendszer</i>	<i>Mobilizáló, alkotó, végrehajtó alrendszer</i>	<i>Self-reguláló alrendszer</i>
<i>Zaklatók</i>	Optimizmus Növekedés-érzés Forrás-mobilizáló képesség	Szociális forrás-mobilizáló és –teremtő képesség Öntisztelet	Szinkronképesség
<i>Áldozatok</i>	Forrás-monitorozó képesség	Kitartás	Impulzivitás-kontroll Ingerlékenység-kontroll
<i>Zaklató áldozatok</i>	Növekedés-érzés	Szociális forrás-mobilizáló és –teremtő képesség	Szinkronképesség

A Pszichológiai Immunkompetencia egyes alrendszereihez kapcsolódva az iskolai zaklatás különböző szerepeinek képviselői közül ismét a zaklatók és a zaklató áldozatok hasonlósága támasztódik alá- egyaránt megerősíthető dominanciára törekvésük támasztát is adó Növekedés-érzésük, mely jelzi saját önkiteljesedésük szándékát, valamint talán támadói hatékonyságuk növelése érdekében is szükséges Szinkronképességük, azaz a környezeti változások monitorozására való készségük.

Az áldozatok csoportjában sokkal inkább a belső munkájuk intenzitása rajzolódik ki: Kitartásuk bizonyosan megsegítést is jelent számukra az Ingerlékenység- és Impulzivitás-kontroll elérésében, ezzel érzelmeik uralásában, megnyugvásukban. A

feszültségekkel való megküzdésük folyamata során alátámasztható továbbá a Megközelítő-monitorozó alrendszerük által érintett, szintén belső, saját erőforrásaikat monitorozó képességük, melynek ugyancsak szerepe lehet élményeik feldolgozásában, egyúttal énerősítésük további megtámogatása irányában szintén jelzéssel bír.

Az érzelmi intelligencia sajátosságai

Az iskolai zaklatás helyzetét a szándékos sérelemokozás, a hatalmi egyensúly hiánya és az ismétlődő bántás által fokozott érzelmi megterhelődés kíséri, így kiemelt vizsgálati irányvonalként mutatkozik számomra az egyes szerepkörök képviselőinek érzelmi megérintődése és élményeik érzelmi feldolgozásának lehetséges megsegítése. A Képes Érzelmi Intelligencia Teszt eredményei alapján a következő jellegzetességek tükröződnek (a táblázatban az egyes vizsgált dimenziók átlag-értékei láthatóak):

	<i>EQ saját érzések</i>	<i>EQ mások érzései</i>	<i>EQ össz</i>
<i>Zaklatók</i>	5,87	11,68	17,55
<i>Áldozatok</i>	5,18	12,43	17,62
<i>Zaklató áldozatok</i>	5,10	11,65	16,75

A teszt feladatai alapvetően a saját érzelmekre való fókuszálás, illetve a mások érzelmi világára való ráhangolódás készségeire vonatkoznak, rajtuk kívül az érzelmi intelligencia összértékét is meghatároztam.

A vizsgált csoportjaink körében ezen dimenziók terén különös módon nem jelződtek szignifikáns különbségek, tendenciájában mégis alátámasztható a zaklatók sikere saját érzelmi állapotukra való figyelmük terén és az áldozatok érzékeny monitorozása társaik világára. Mindennek lényeges segítő szerepe lehet a zaklatók számára az általuk okozott fájdalmak önmaguktól függetlenítése, távol tartása érdekében. Az áldozatok perspektíva átvétele szintén igazolja saját, közvetlenül elszenvedett sérelmeiknek a figyelem központjába kerülését, egyben empatikus ráhangolódásukat társaik személyiségére.

A zaklató áldozatok minden vizsgált dimenzió mentén elmaradtak a többi szerep képviselőitől, talán ezzel is távol tartva maguktól az érzések mélységeit.

A megsegítés lehetőségei vizsgálati eredményeink alapján

Az iskolai zaklatás számos ponton megterhelő helyzetében minden résztvevő számára kifejezett szükség mutatkozik belső erőforrásaik megfelelő kiaknázására a helyzet kialakulása, folyamata és lezárulása szakaszaiban, s a sikeres feldolgozás érdekében szükséges megküzdési repertoárjuk és érzelmi intelligenciájuk megtámogatása is más beavatkozási pontokon túl.

Több oldalról megerősítést nyert, hogy a zaklatók és a zaklató áldozatok személyiségük főbb jellemzőiben több hasonlóságot mutattak- a dominancia törekvése, a növekedés-élmény szükségessége, a társakhoz való alkalmazkodás problémái, az érzelmek távol tartása és kontrollálásának nehézségei területein egyaránt.

Hozzájuk képest az áldozatok kiemelten alárendelődőbbek, passzívak, csendesek, önfeladók, így önbizalmuk mindenképp megerősítést igényel. Az iskolai zaklatás kapcsán kirajzolódó eredményeim alapján megerősíthető, hogy az *iskolai klíma* vizsgált dimenzióiban a többi szerepek képviselőihez képest az áldozatok pozitívabb érzelmekkel viszonyulnak iskolájuk iránt, amelynek főleg a társas klíma értékeinek alacsonyabbá válása miatt is lehet szerepe. A társak köréből mégis kiemelkedik a pedagógusok szerepe, akikhez kötődni tudnak, tőlük támaszt kaphatnak, őket elfogadni tudják. Élményeik feldolgozásában tehát a pedagógus-áldozat kapcsolatnak lényeges szerepe jelződik.

A *zaklatás helyzeteit* érzékenyen monitorozzák, gyakoriságában ők észlelik a legtöbb cselekményt, főként a kiközösítés, illetve a hazugság-pletykaterjesztés irányában érzékenyek. Saját elszenvedett ezen élményeik úgy jelződik, hogy a kialakuló hasonló helyzetek irányában is alátámasztják érzékenységüket. Minderre építve lényeges a saját közvetlen élményeik tudatosításával, negatív saját tapasztalataik feldolgozásával, egyben önismereti folyamataik megtámogatásával segíteni helytállásukat. Mindennek azért is lehet fontos szerepe, mert bár személyiségük elzárkózóbb, mégis építhetünk jó perspektívaátvételi készségeikre, s az érzelmek világában való jártasságuk a tudatosítással kísérve saját érzelmei megnyugvásában is előrelépést adhat.

Az áldozatok *megküzdési mechanizmusaiban* a Támaszkeresés tükrözi alárendelődőbb helyzetükből is fakadó kötődési törekvéseiket. Ezzel kapcsolatban megsegítésük fontos elemeként jelződik a bizalom formálódásának lépéseire való fókuszálás, s ennek tudatosítása, hisz későbbi támadások is kivédhetőbbek, amennyiben a társakkal kapcsolódás lépésenkénti.

A megküzdés további folyamatait tekintve a Figyelemelterelés és az Önbüntetés egyaránt szignifikánsan jellemzőbbnek mutatkozik az áldozatok csoportjában, jelezve számunkra, hogy a feszültséghelyzetekkel sikeres megküzdés érdekében mégis e kétféle irányvonal közötti megoldásmódok támogatása még kiaknázható volna. Segítséget adhat mindebben az áldozatok Pszichológiai immunkompetenciájának jellegzetességei terén a Kitartás és az Ingerlékenység-kontroll, valamint a Forrás-monitorozó képesség megerősödése a belső erőforrásaik közvetlen aktivizálásához.

Bízom abban, hogy az áldozatok helyzetének mélyebb megismerésével, sajátos nehézségeikről alkotott elgondolásukkal kísérve segítő irányvonalakat találhatunk a tudományos vizsgálat eredményeiből merítve és hogy sikerül a gyermekek iskolai élményeit pozitívabbra hangolni. Popper Péter szavait követve azonban a legjobb segítség mégis az iskolai erőszak létrejötte ellen a nyugalom megerősítését igényelné, hisz „a csend kizárja az erőszakot ... A béke közege a csend”.

Irodalomjegyzék

- BAR-ON, R. (1997): *Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical manual*. Toronto, Canada: Multi-Health Systems.
- BARR, J. J., & HIGGINS-D'ALESSANDRO, A. (2007): Adolescent Empathy and Prosocial Behavior in the Multidimensional Context of School Culture. *Journal of Genetic Psychology*, 168 (3), 231-250.
- BJÖRKQVIST, K., et al. (1982): Bullies and victims: Their ego picture, ideal ego picture and normative ego picture. *Scandinavian Journal of Psychology*, 23 (1), 307-313.
- BUDA Mariann (2010): *Közérzet és zaklatás az iskolában*. Habilitációs értekezés. Debrecen: KLTE.
- FIGULA Erika, MARGITICS Ferenc, PAUWLIK Zsuzsa (2011): Az iskolai erőszak során előforduló magatartásminták elemzése. In Kozma Tamás, & Perjén István (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban 2010* (pp.109-130). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- FREIBERG, H. J., et al (1999): *School climate: measuring, improving and sustaining healthy learning environments*. London: Falmer.
- KALTIALA-HEINO, R., et al (2000): Bullying at school: An indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23 (6), 661-674.
- KAUKIAINEN, A., & BJÖRKQVIST, K., et al (1999): The relationships between social intelligence, empathy, and three types of aggression. *Aggressive Behavior*, 25 (2), 81-89.
- METZIG, W., & SCHUSTER, M. (2010): Agresszió az iskolákban. Előfordulás, megelőzés és intervenció. In Hárdi István (szerk.): *Az agresszió világa* (pp. 301-328). Budapest: Medicina.
- OLÁH Attila (2005): *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény*. Budapest: Trefort.
- OLWEUS, D. (1978): *Aggression in the Schools. Bullies and whipping boys*. Washington D.C.: Hemisphere.
- OLWEUS, D. (1992): Bullying among schoolchildren: intervention and prevention. In Peters, R. D. V, et al. (Eds.): *Aggression and Violence Throughout the Life Span*. Sage Publications (pp.100-125). Newbury Park.
- OLWEUS, D. (1994): Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190.
- ROSE, I. (2010): *Az iskolai erőszak*. Budapest: Oriold és Társai Kiadó.
- SALOVEY, P., & MAYER, J. D. (1990): Emotional intelligence. *Imagination Cognition, and Personality*, (9), 185-211.
- SCHUTTE, N. S., et al (1998): Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 25 (2), 167-177.
- SCHWARTZ, D., et al (1998): Social-cognitive and behavioral correlates of aggression and victimization in boys' play groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26 (6), 431-440.
- SCHWARTZ, D. (2000): Subtypes of victims and aggressors in children's peer groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28 (2), 181-192.
- TOBLIN, R. L., et al (2005): Social-cognitive and behavioral attributes of aggressive victims of bullying. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26 (3), 329-346.